

**ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ
ΠΟΥ ΕΞΑΡΤΩΝΤΑΙ
ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΙΜΕΝΑ:
ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ**

ΥΠΟ
ΠΡΩΤΟΠΡ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΘΕΡΜΟΥ

ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ ΠΟΥ ΕΞΑΡΤΩΝΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΙΜΕΝΑ: ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

ΥΠΟ
ΠΡΩΤΟΠΡ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΘΕΡΜΟΥ
M.D., Ph.D.

Γιὰ πολλοὺς πνευματικοὺς ἡ ἐξάρτηση τοῦ πιστοῦ ἀρχίζει ὡς ὄνειρο ποὺ ἀργότερα μετατρέπεται σὲ ἐφιάλτη. Στὴν ἀρχὴ κολακεύεται ὁ ναρκισσιμὸς τοῦ ποιμένα ἀπὸ τὴν προθυμία, ὑπακοή, φιλοφρόνηση καὶ συνεργασία, τὰ ὁποῖα ἐπιδεικνύει ὁ πιστός. Ὅλα αὐτὰ τοῦ δίνουν τὴν ἱκανοποίηση πῶς εἶναι ἐπιτυχημένος στὴν ποιμαντική του καὶ καλὸς στὸ ἦθος του. Μετὰ ἀπὸ κάποιον χρονικὸ διάστημα αἰσθάνεται ἀσφυξία, ὄμως. Ἀρχίζει καὶ ἀναρωτιέται πῶς ἔφθασε σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι μερικὲς φορὲς συμπεριφέρεται μὲ τρόπους ποὺ ἀπεχθάνεται, στὴν προσπάθειά του νὰ «ἀποκολλήσῃ» τὸ πρόσωπο ποὺ εἶναι καθηλωμένο ἐπάνω του.

Ἡ ψυχιατρικὴ γνώση μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ τοὺς πνευματικοὺς νὰ χειριστοῦν προσωπικότητες μὲ προδιάθεση στὴν ἐξάρτηση καὶ νὰ ἐρμηνεύσουν τὴν ἐνοχλητικὴ συμπεριφορὰ τους. Παρ' ὅλα αὐτὰ, σημαντικώτερη εἶναι ἡ πρόληψη. Ὑπάρχει κάποιος τρόπος νὰ προλάβουμε τὴν ἐξάρτηση;

Εἶναι περισσότερο ἀπὸ βέβαιο πῶς ἡ ἐξάρτηση ποτὲ δὲν θὰ ἐκριζωθῇ ἐντελῶς ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία. Πάντοτε θὰ ὑπάρχουν πρόσωπα, τῶν ὁποίων τὸ ὑπαρξιακὸ ταξίδι θὰ περνᾷ μέσα ἀπὸ τὴν ἐξάρτηση. Γιὰ τὴν ἀκρίβεια, δὲν θὰ ἔχουν ὑπαρξιακὸ ταξίδι. Θὰ τὸ ἀνταλλάσσουν μὲ τὸ αἶσθημα τῆς ἀπόλυτης ἀσφάλειας, ἀπαρνώμενοι ἔτσι τὴν εὐθύνη τους. Ἀλλὰ εὐθύνη σημαίνει ἐλευθερία, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἕνα ὄντολογικὸ δῶρο - ἔργο τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ τὸ ἐξαρτημένο πρόσωπο εἶναι στὴν πραγματικότητα ἀνάπηρο, εἶναι κάποιος ποὺ ἀπαρνεῖται ἕνα οὐσιῶδες χαρακτηριστικὸ τῆς ἀνθρώπινης φύσεως.

Για να πραγματοποιηθῆ αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη ἢ ἀσφάλεια νὰ μετρᾷ περισσότερο ἀπὸ τὴν ἐλευθερία. Μία ματιὰ στὰ διαγνωστικὰ κριτήρια τῆς *ἐξαρτητικῆς διαταραχῆς προσωπικότητος* μᾶς πείθει γιὰ τὴν ἔντονη ἀνάγκη ἀσφάλειας καὶ προστασίας. Ἔχει δυσκολία νὰ πάρῃ ἀποφάσεις, χρειάζεται ἀλλοὺς γιὰ νὰ ἀναλάβουν εὐθύνες γι' αὐτόν, δυσκολεύεται νὰ ἐκφράσῃ διαφωνία, προθυμοποιεῖται νὰ διεκπεραιώσῃ δυσάρεστα πράγματα, νοιώθει ἀβοήθητος ὅταν εἶναι μόνος, τὸν ἀπασχολοῦν φόβοι ὅτι θὰ τὸν ἐγκαταλείψουν, προσκολλᾶται σὲ ἄλλον ὅταν τὸν ἀφήνουν, τοῦ λείπει ἢ αὐτοπεποίθησις»¹. Τὸ τίμημα πὸν πληρώνει γιὰ τὴν ἀσφάλεια καὶ τὴν προστασία εἶναι ἢ ἀπόλυτη συμμόρφωσις μὲ τὴν πνευματικὴ καθοδήγησις (ἀκόμη καὶ μὲ τὰ κραυγαλέα σφάλματά της), καὶ ἢ ἀπόλυτη προσαρμογὴ τῆς ζωῆς του στὸν χαρακτῆρα καὶ τίς ἀπαιτήσεις τοῦ πνευματικοῦ².

Σὲ μικρότερο βαθμὸ ἄλλες διαταραχὲς προσωπικότητος ὅπως ἡ *οἰστριο-νική*, ἡ *ἀποφενκτική*, ἡ *καταναγκαστική*, μποροῦν νὰ παρουσιάσουν συμπεριφορὰ ἐξαρτήσεως ἐπίσης. Ἡ πρώτη στηρίζεται στὴ γοητεία τῆς προκειμένου νὰ πάρῃ ἐνδιαφέρον καὶ φροντίδα, στὸ βάθος ὅμως ἀπουσιάζει δραματικά ἢ αὐτοεκτίμησις. Ἡ δευτέρα ἀποφεύγει τὰ προβλήματα καὶ ἀναζητεῖ ἐναγωνίως νὰ ἀναθέσῃ τὴ λύση τους σὲ ἄλλους. Ἡ τρίτη δὲν δημιουργεῖ σχέση μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ ποιμένα, ἀλλὰ μὲ τὸν ἀπρόσωπο νόμο πὸν αὐτὸς ἐκπροσωπεῖ, ὅποτε ἡ ἐξάρτησις καὶ ἡ πιστὴ ὑπακοὴ ἐδραιώνει τὸ αἶσθημα τοῦ συνεποῦς καὶ ἐνάρετου. Τὸ μέγεθος τῆς παθολογίας σὲ κάθε περίπτωσι συνδέεται μὲ παράγοντες ὅπως ἡ συνοχὴ τῆς δομῆς τοῦ ἐγῶ, ἡ ἔντασις τῆς πίεσεως γιὰ ἀσφάλεια, ἡ πιθανὴ ἀσυνείδητη ἐρωτικοποίησις τῆς σχέσεως, ὁ βαθμὸς τῆς ἀνοχῆς στὴ ματαιώσις, ἡ πιθανὴ συνύπαρξις ἄλλης ψυχικῆς διαταραχῆς, καὶ ἡ παρουσία τυχόν ἄλλων ἐξαρτητικῶν δεσμῶν ταυτόχρονα.

Ἄφησα περισσότερο χώρο γιὰ τὴν *μεθοριακὴ διαταραχὴ προσωπικότητος*, διότι βρῖσκω χρήσιμο νὰ ἐπικεντρωθοῦμε σὲ αὐτήν. Χαρακτηρίζεται ἀπὸ «*ἔντονες ἀλλαγές στὴ διάθεσις, ἀγωνιώδη προσπάθεια νὰ ἀποφύγῃ πραγματικὴ ἢ φανταστικὴ ἐγκατάλειψις, ἔντονες καὶ ἀσταθεῖς διαπροσωπικὲς σχέσεις κυμαινόμενες μεταξὺ ἐξιδανικεύσεως καὶ ἀπορρίψεως, διαταραχὴ τοῦ αἰσθήματος ταυτότητος, παρορμητικότητις καὶ αὐτοκαταστρο-*

1. *Quick Reference to the Diagnostic Criteria from DSM-IV*. American Psychiatric Association, 1994, σ. 284.

2. About dependent personality in the Church see: Wayne Oates *Behind the Masks: Personality Disorders in Religious Behavior*. Westminster Press, 1987, σ. 17-29. Wayne Oates *The Care of Troublesome People*. The Alban Institute, 1994, σ. 55-63.

φικότητα, χρόνιο αίσθημα ψυχικού κενού»³. Κατά τη γνώμη μου, η άγνοια των ιδιομορφιών αυτής της προσωπικότητας συνιστά ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα της σύγχρονης εκκλησιαστικής ζωής. Δεν θα ασχοληθώ με μεθοριακούς που ζούν εκτός Έκκλησίας, αν και ενδέχεται να δημιουργήσουν ποιμαντικά προβλήματα, όταν προσκολλώνται σε έναν κληρικό, σε καιρούς που είναι απελπισμένοι ή κάνουν χρήση ούσιων.

Οι μεθοριακοί χαρακτήρες είναι επιρρεπείς σε μεταστροφή και αυτή είναι η στιγμή που παρουσιάζει και το μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την ποιμαντική ψυχολογία. Χρειαζόμαστε ψυχαναλυτική έρμηνεια για να αντιληφθούμε την μεταστροφή τους και τις συνέπειές της. Ο ψυχικός κόσμος του μεθοριακού χαρακτηρίζεται από αστάθεια του έσωτερικού αντικειμένου αγάπης. Οι αντιλήψεις του ακολουθούν την αστάθειά του, εκτός εάν επιτύχει να οργανώσει τη ζωή του σφικτά γύρω από κάποιο κέντρο, το οποίο πολύ συχνά είναι ή θρησκευτικότητα. Έπειδή η θρησκεία συνοδεύεται από αιώνια ισχύ και θεία αξιοπιστία, γίνεται το ασφαλέστερο καταφύγιο για να άγκυροβολήσει. Επί πλέον, οι ήθικες της απαιτήσεις μπορούν να «καναλιζάρουν» την διάχυτη ζωή του και να περιορίσουν τις όδυνηρές της περιπέτειες.

Έχθρός αυτού του έγχειρήματος παραμένει η έγγενής αστάθεια. Ο μεθοριακός γνωρίζει μόνο άκρα. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο προσπαθεί να προσκολληθῆ σε κάποιο κληρικό και να υιοθετήση σταθερές και αμετάβλητες αντιλήψεις. Οι μεταστραφόμενοι μεθοριακοί μπορούν να γίνουν πολύτιμα μέλη της Έκκλησίας, διότι άφοσιώνονται σε εκκλησιαστικά έργα· παρ' όλα αυτά παραμένουν (μετά τους καχύποπτους παρανοειδείς) οι πλέον υποψήφιοι να γίνουν φανατικοί. Λόγω του ιστορικού εύμεταβλητότητας πρέπει να προσκολληθούν στερεά σε ιδέες σαν να ήταν άγαπημένα πρόσωπα. Αν δέν εξαρτηθούν από πρόσωπα και ιδέες αισθάνονται ότι συνδέονται με την Έκκλησία πολύ χαλαρά· ο φόβος του αντίθετου άκρου έτσι γίνεται σοβαρή άπειλή.

Για να προστατέψουν τον έαυτό τους μερικές φορές πιέζουν τον κληρικό να είναι αυστηρότερος στη διδασκαλία του και τον κατηγορούν για συμβιβασμό. Μπορεί να γίνουν επιθετικά κριτικοί προς τους άλλους πιστούς μέσα στην άσυνείδητη προσπάθειά τους να τιμωρήσουν τον έαυτό τους για την προηγούμενη άσωτη ζωή τους. Μάχονται για την «παράδοση» και στην πραγματικότητα αντιπροσωπεύουν μία υπεραπλουστευμένη θεολογία τύπου «άσπρο ή μαύρο».

3. *Quick Reference to the Diagnostic Criteria from DSM-IV*. American Psychiatric Association, 1994, σ. 280-281.

Ἡ ἐξάρτησή τους δὲν εἶναι συνήθως τόσο ἐνοχλητικὴ ὅπως τῶν ἐξαρτητικῶν προσωπικοτήτων. Ἀφήνουν κάποιον προσωπικὸ χῶρον στὸν κληρικὸ γιὰ νὰ ἀναπνεύσῃ. Ἀλλὰ ὁ πραγματικὸς κίνδυνος γιὰ τὸν πνευματικὸ εἶναι ὅτι μποροῦν νὰ τὸν ἀλλοιώσουν, νὰ τὸν ἐξομοιώσουν βαθμιαία μὲ τὶς δικές τους ἀντιλήψεις. Φυσικὰ αὐτὸ ἐνδέχεται νὰ συμβῆ μόνον μὲ κληρικούς, οἱ ὁποῖοι διαθέτουν παρόμοια χαρακτηριστικά, ἐνῶ δὲν τὸ γνωρίζουν. Ἐξάρτηση εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ συμβῆ μὲ πνευματικὸ, ὁ ὁποῖος εἶναι καλὰ ἐνήμερος τῶν λανθανουσῶν ἐπιθυμιῶν του, εἴτε αὐτὲς ἀφοροῦν στὴν ἄσκηση ἐξουσίας καὶ ἐλέγχου, εἴτε στὴν προδιάθεση γιὰ φανατισμὸ. Ἡ παρουσία μεταστραφέντων μεθοριακῶν κοντὰ στὸν πνευματικὸ δρᾶ σὰν προβλητικὸ τέστ πού ἐπιτρέπει στίς δικές του ἀσυνείδητες ἐπιθυμίες νὰ ἀναδυθοῦν. Αὐτὴ ἡ διεργασία δίνει στὴν ἐξάρτηση μία ἀμοιβαίότητα, ἡ ὁποία κάνει τὴ θεραπεία τῆς πολὺ πιὸ δύσκολη. Ἡ αὐτογνωσία τοῦ ποιμένα παραμένει ἡ καλύτερη προληπτικὴ μέθοδος.

Ἡ ἐκπαίδευση βοηθᾷ ἐπίσης, διότι μπορεῖ νὰ συμβάλῃ καὶ στὴ γνώση τοῦ πνευματικοῦ καὶ στὴν αὐτογνωσία του. Ἡ ἐποπτεία (ἀτομικὴ ἢ ὁμαδική) ἀπὸ ἐμπειρότερο πνευματικὸ, θεσμὸς μὴ ἀνεπτυγμένος ἀκόμη στὴ χώρα μας ἀλλὰ ἰδιαίτερα χρήσιμος, προσθέτει ἐμπειρικὴ γνώση μέσα ἀπὸ τὴν λεπτομερῆ ἐξέταση τῶν σφαλμάτων τοῦ ποιμένα. Ἔτσι, ὁ πνευματικὸς μαθαίνει νὰ ἐντοπίζῃ τὰ εὐάλωτα σημεῖα του καὶ νὰ ἀποφεύγῃ τὶς παγίδες πού θὰ στήσῃ ἄθελά του τὸ ποιμνίό του.

Ἀναντικατάστατη ἐδῶ εἶναι καὶ ἡ συμβολὴ μιᾶς ὑγιοῦς Θεολογίας. Χωρὶς αὐτὴν ὁ πνευματικὸς κινδυνεύει νὰ δικαιώσῃ τὶς νοσηρές του τάσεις. Ὁ Ντοστογιέφσκυ μᾶς ἐδειξέ⁴ ὅτι τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Μεγάλου Ἱεροεξεταστῆ γιὰ τὴν ἀνάγκη νὰ ἐξαρτηθοῦν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ αὐτὸν καὶ τοὺς ὁμοίους του, βασίζονται ἐξ ἴσου καὶ στὴ ναρκισιστικὴ του παθολογία καὶ σὲ μιὰ παραμορφωμένη θεολογικὴ ἄποψη γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση, ἡ ὁποία ὑποτιμᾷ τὸ ἀνθρώπινο δυναμικὸ. Ἡ δίψα του γιὰ δύναμη καὶ ἐλεγχὸ μεταμφιέζεται κάτω ἀπὸ τὴ μάσκα τῆς φροντίδας καὶ τῆς ἀγάπης. Πιστεύει πὼς τὰ ἀνθρώπινα πλάσματα εἶναι τόσο ἀδύναμα καὶ ἄθλια ὥστε δὲν μποροῦν νὰ σηκώσουν τὴν εὐθύνη τους καὶ γι' αὐτὸ πρέπει νὰ ἀνταλλάξουν τὴν ἐλευθερία μὲ τὴν ἀσφάλεια καὶ τὴν βεβαιότητα. Τελικὰ τρέφει τὴ φιλοδοξία νὰ διορθώσῃ τὰ «λάθη» τοῦ Θεοῦ. Ὅπως στὸ ἴδιο ἔργο ὁ γέροντας Ζωσιμᾶς διαβεβαιώνει, ὅταν κάποιος ἐπαναλαμβάνῃ ἕνα θεμελιῶδες ψέμα στὸ τέλος τὸ πιστεύει. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ὁ πνευματικὸς μπορεῖ νὰ ἐξαπατᾷ τὸν ἑαυτό του ὅτι πράττει ὅ,τι εἶναι ἀναγκαῖο γιὰ τὸν πιστό, ἐνῶ ἀπλῶς τοῦ ἐνισχύει

4. Ἀδελφοὶ Καραμάζωφ.

τὴν ἐξάρτηση καὶ τὴν παράλυση – ἢ μερικὲς φορές τὶς δημιουργεῖ κιόλας, ἀφοῦ ἔτσι μόνο νοιώθει χρήσιμος.

Ἐνα ἄλλο ἀξιοσημείωτο θεολογικὸ ζήτημα εἶναι ἡ γενικευμένη ἐφαρμογὴ τῆς *μοναχικῆς* πρακτικῆς καὶ νοοτροπίας στὶς οἰκογένειες καὶ στὴν καθημερινή ζωὴ τους, ἢ ὅποια σήμερα εὐθύνεται γιὰ τὴν ἀνάδειξη πολλῶν ἐξαρτητικῶν προσωπικοτήτων. Ἐπιφανειακὰ προέρχεται ἀπὸ εἰλικρινῆ θαυμασμό καὶ βαθειὰ ἐπιθυμία γιὰ τὴ μοναχικὴ πνευματικότητα· στὴν πραγματικότητα ὑποκρύπτει, εἴτε μία «*πνευματικότητα τῆς δυνάμεως*» (ψυχολογικὴ πνευματικότητα μὲ δίψα γιὰ ἀτομικὰ κατορθώματα), εἴτε φόβο ἀπέναντι στὸν κόσμο καὶ παλινδρόμηση στὸ ἀσφαλὲς καταφύγιο ἐκείνου πού δίνει τὶς ἐντολές. Ἔτσι ἡ ἐξωτερικὴ μίμηση τῆς ὑπακοῆς τῶν μοναχῶν συγκαλύπτει ἐξαρτητικὲς τάσεις τοῦ χαρακτῆρα διότι τὶς ὠραιοποιεῖ καὶ τὶς ἐξαγιάζει.

Ὡς τελικὸ σχόλιο θὰ ἤθελα νὰ ὑπογράμμω τὴν ἀνάγκη γιὰ μία ἐκκλησιολογικὰ συνεπῆ ἀνάπτυξη τῆς Ἐκκλησίας ὡς μέσο προλήψεως τῆς ἐξαρτήσεως. Ὅταν τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ ὀργανώνεται στὴ βάση τῆς ἀγάπης μεταξύ τῶν μελῶν του καὶ ἐπὶ τῆς λειτουργίας τῶν χαρισμάτων τους, τὸ φορτίο πού ἀναλαμβάνει ὁ πνευματικὸς ἐλαττώνεται. Τὸ ἐπιρρεπὲς στὴν ἐξάρτηση πρόσωπο βρίσκει τὴ θέση πού τοῦ ἀρμόζει μέσα ἀπὸ ὑγιέστερες σχέσεις μὲ τοὺς ἀδελφούς του καὶ τὶς ἀδελφές του. Ἀντίθετα, ὅταν ἡ ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ περιστρέφεται ἐγωκεντρικὰ γύρω ἀπὸ τὸν ἱερέα ἀκτινοειδῶς, διευκολύνεται ἡ ἐξάρτηση καὶ οἱ πιστοὶ δὲν βοηθοῦνται νὰ ὠριμάσουν καὶ νὰ πορευθοῦν πρὸς τὸν πνευματικὸ τους προορισμὸ κατὰ τὸν ὅποιο «*πάν τὸ σῶμα διὰ τῶν ἀφῶν καὶ συνδέσμων ἐπιχορηγούμενον καὶ συμβιβαζόμενον αὖξει τὴν αὐξησιν τοῦ Θεοῦ*» (Κολ. 2: 19).

Οἱ πιστοὶ «*ἐπιχορηγοῦν*» ὁ ἕνας τὸν ἄλλον καὶ αὐτὸ τοὺς «*αὐξάνει*». Ἡ Εὐχαριστία συνδέει τοὺς πιστοὺς καὶ μεταξύ τους, ὄχι μόνο μὲ τὸ Θεό. Ὁ κληρικὸς εἶναι ὁ ἡγέτης τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ Σώματος, πρᾶγμα πού σημαίνει ὅτι ἀποστολή του εἶναι νὰ ὑπηρετῇ τὴν ἐνότητα μὲ τέτοιο τρόπο ὥστε τὰ μέλη νὰ λειτουργοῦν στὴ φυσιολογικῆ τους κατάσταση πού εἶναι ἡ *θεουργὸς κοινωνία* καὶ ὄχι ἡ φθοροποιὸς ἐξάρτηση.